Asiantuntijalausunto koskien Valtioneuvoston selontekoa YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta, 21.2.2025, Tulevaisuusvaliokunta

20.2.2025

Åbo Akademi, Kestävän meritieteen keskus (Centre for Sustainable Ocean Science, SOS)

Anna Törnroos, Nina Tynkkynen, Henrik Ringbom ja Magnus Hellström

Johdanto

Lausunto perustuu selonteon sisällön analyysiin sekä käynnissä olevaan monitieteiseen vesistöjen ja merien tutkimukseen, jota teemme Åbo Akademissa monissa tutkimushankkeissa sekä erityisesti Kestävän meritieteen keskuksen (Centre for Sustainable Ocean Science, SOS) puitteissa. Lausunnon lopusta löytyvät lausunnossa käytetyt lähteet ja viitteet lisämateriaaliin. Kommentoimme selontekoa tutkimuksemme näkökulmasta, joten se kattaa paitsi suoraan vesiteemaa koskevia kohtia myös sellaisia Agenda2030:n kohtia, jotka epäsuorasti liittyvät veden ja vesiluonnon kestävään käyttöön. Käymme ensin läpi selontekoa asiantuntijuuttamme koskeva kohta kohdalta. Lausunnon jäljempi osa vastaa pyydettyihin yleisempiin kysymyksiin, jotka käsittelevät Suomen mahdollisuuksia ratkoa veden käyttöön tai vesiluontoon liittyviä kestävän kehityksen haasteita, sekä muiden tavoitteiden kytkeytyminen veden ja vesiluonnon kestävään käyttöön.

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030 pääpiirteet vesiteemaan liittyen

Selonteko osoittaa, että Suomi suhtautuu myönteisesti Agenda 2030:n vesiteemaisiin tavoitteisiin. Tilannekuvasta (*Agenda2030 tilannekuva: Ekologinen kestävyys,* s. 7-8) ilmenee, että Suomi on saavuttanut niin sanotun Aichi-tavoitteen suojella vähintään 10 prosenttia merialueista, mutta jää jälkeen maa-alueille ja sisävesille asetetusta 17 prosentin suojelutavoitteesta. Tässä yhteydessä selonteko toteaa, että *”(t)avoitetta voidaan kuitenkin pitää saavutettuna, jos suojeltuihin alueisiin huomioidaan myös lakisääteisesti suojellut valtion ja yksityisten maa-alueet sekä alueet, joita ollaan virallisesti muuttamassa luonnonsuojelualueiksi ja muut tehokkaiden suojelutoimenpiteiden kohteena olevat alueet. Samassa raportissa myös havaittiin, että vaikka luonnon monimuotoisuuden väheneminen on maailmanlaajuinen huolenaihe, niin Suomen tärkeimpien lajien suojelutaso on paljon parempi kuin useimmissa OECD-maissa*” (s. 7). Politiikkakoherenssi edellyttää kuitenkin kunnianhimoisempia tavoitteita, joita ovat muun muassa EU:n biodiversiteettistrategian 30 prosentin suojelutavoite sekä ennallistamisasetus. On myös epäselvää, missä määrin mainittu ”alueiden muuttaminen luonnonsuojelualueiksi” etenee, miten vahvaa tämä suojelu olisi ja mitä ylipäänsä suojeltaisiin.

Tilannekuvan ekologista kestävyyttä koskevassa osiossa huomautetaan, että Suomen erityinen heikko kohta on kiertotalouden toiminta, jonka nykytila on jopa eurooppalaista keskitasoa heikompi. Tämä koskettaa myös vesiteemaa ja tätä voidaan edistää muun muassa kehittämällä ja tukemalla teollisuuden ja maatalouden veden kierrätysratkaisuja sekä kannustamalla kaupunkeja hyödyntämään hulevesiä entistä tehokkaammin.

Hallituksen työ Agenda2030:n ja kestävän kehityksen tavoitteiden toimeenpanemiseksi (erityisesti vesiteemaa koskien)

Tavoite 14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä, nykytilanne:

Kuten yllä toteamme, 10 prosentin suojelutavoitteen täyttyminen ei ole riittävä (kohta 14.5). Laajempi suojelu on tärkeää myös, jotta voidaan torjua selonteon kohdassa 14.2. todettua luontotyyppien taantumaa. Myös Luontopaneelin äskettäin julkaisema raportti toteaa, että Suomen matalien merialueiden vedenlaatu on yleisesti heikko ja luonnon monimuotoisuuden heikkenemistä tapahtuu lähes kaikissa rantavyöhykkeen vedenalaisissa luontotyypeissä ja eliöryhmissä (Sumelius ja Boström 2024).

Kohdassa 14.7a korostetaan panostusta merentutkimukseen ja tiedontuotannon tukemista nostamalla esiin FINMARI-infrastruktuuri. FINMARI:n ohella Suomessa on valtavasti muuta vesiä ja meriä koskevaa tutkimusta, joka tulee kytkeä tiukemmin päätöksenteon tueksi. Tutkittuun tietoon perustuvaa päätöksentekoa pitää vahvistaa kaikilta osin, eikä se tapahdu yksinomaan teknistä infrastruktuuria tukemalla. Tiedon kulkua päätöksentekoketjuissa tulee sujuvoittaa. Tähän tarjoaa keinoja muun muassa osana YK:n merentutkimuksen vuosikymmenen kansallista toimintaohjelmaa laadittu merien tutkimuksen strategia (2024), joka korostaa monitieteistä lähestymistapaa ja tuo esiin, että monipuolista, monitieteistä ja ajantasaista meritietoa sekä tiedon yhteistuotantoa tarvitaan talouden ja terveen meriympäristön yhteensovittamiseen.

Tavoite 14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä, hallituksen tavoitteet ja toimet SDG 14:n saavuttamiseksi:

Kolme asetettua päätavoitetta ja niiden saavuttamiseksi suunnitellut keinot osoittavat, että Suomi suhtautuu vakavasti SDG14 -tavoitteeseen. Pidämme erityisen kiitettävänä panostusta Saaristomeri-ohjelmaan sekä vapaaehtoisen suojelun meriluonnonsuojeluohjelmaan (alatavoite 14.2.), mutta huomautamme, että vapaaehtoisuuteen perustuvien toimien lisäksi tarvitaan myös tiukempia suojelutoimia. Ravinnekierron tehostamisen tukeminen on erittäin hyvä toimi ja se tukee myös aiemmin todettua yleistä tarvetta kehittää suomalaista kiertotalouden toimintaa.

Epäselvää on, mitä tarkoitetaan mainitulla ”hallinnonalojen ja tutkimuksen kokonaiskoordinaation vahvistamisella (SDG-alatavoite 14.1)”, s. 62. Tämän vahvistamisen on syytä tapahtua tiiviissä yhteistyössä Suomen Akatemian, tutkimuslaitosten ja muiden tutkimukseen liittyvien toimijoiden (ml. tietopaneelit) kanssa. Ilmastopaneelin, Luontopaneelin, Kestävyyspaneelin ja Metsäbiotalouden tiedepaneelin yhdistäminen ei mielestämme ole viisas tapa edistää tämän alatavoitteen saavuttamista.

Tavoite 14. Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä, Suomen toimia tavoitteen edistämiseksi kansainvälisesti:

Selonteko osoittaa, että Suomi on aktiivisesti mukana monissa merensuojelun kansainvälisissä elimissä ja prosesseissa. Selonteossa ei kuitenkaan mainita esimerkiksi HELCOM:in puitteissa tehtävää, Itämeren suojelun (samoin kuin alatavoitteen 14.1.) kannalta erittäin tärkeää yhteistyötä. Suomi voisi myös aktiivisemmin tukea IPOS:in kehitystyötä (The

International Platform for Ocean Sustainability, IPOS), joka muistuttaa kansainvälisiä paneeleja kuten IPBES ja IPCC ja auttaa valtioita täyttämään kansainvälisiä sitoumuksiaan merensuojelun edistämiseksi (ks. https://ipos.earth/).

Merkittävän ja akuutin uhkan Itämeren luonnolle muodostaa niin kutsuttu varjolaivasto, jonka merikelpoisuus on kyseenalainen ja jonka kuljettama rahti on etupäässä öljyä. Mahdollisella onnettomuudella olisi katastrofaaliset seuraukset meriluonnolle. Viimeaikaiset tapahtumat ovat lisäksi osoittaneet, että tämä laivasto aiheuttaa muutakin vahinkoa vedenalaiselle elämälle ja infrastruktuurille. Suomen pitää yhdessä muiden kansainvälisten tahojen kanssa pyrkiä poistamaan tämä uhka.

Suomen mahdollisuudet ratkoa veden käyttöön ja vesiluontoon liittyviä kestävän kehityksen haasteita

Veden käyttöön ja vesiluontoon liittyvistä kestävän kehityksen haasteista pitkäaikaisin koskee vesistöjen rehevöitymisen torjuntaa. Vaikka tilanne on parantunut erityisesti sisävesien osalta, maa- ja metsätalouden ravinnepäästöjä ei ole saatu kuriin ja ne aiheuttavat edelleen rehevöitymistä. Paikallisia keinoja, joiden käyttöä tulee rohkeasti edistää, ovat ennen muuta ravinnekierrätys, kosteikkojen perustaminen, täsmälannoitus sekä peltojen kipsi- ja rakennekalkkikäsittelyt. Ne eivät kuitenkaan ratkaise rakenteellista ongelmaa, jota maatalouden tukijärjestelmä pahentaa. Ns. “Tanskan malli” olisi hyvä vertailukohta ja pohja tälle työlle (Petersen et al. 2021).

Keskeiset veteen liittyvät sosiaaliset ja hallinnolliset haasteet Suomessa liittyvät vesistöjen käytön ristiriitoihin; erityisesti kaivoshankkeet herättävät keskustelua. Veden hinnoittelu ja infrastruktuurin kunnossapito erityisesti haja-asutusalueilla ovat kysymyksiä, joihin vesihuoltolain uudistus vastaa. Vesihuollon omistuksen ja määräysvallan säilyminen kunnilla auttaa turvaamaan muun muassa vesimaksujen kohtuullisuutta ja järjestelemien ylläpitoa myös taloudellisesti kannattamattomilla alueilla. Ilmastonmuutoksen edetessä erilaiset ääri-ilmiöt, kuten rankkasateet ja kuivuusjaksot, vaativat uudenlaista vesien hallintaa ja esimerkiksi tulvasuojelutoimia.

Suomella on erinomaiset mahdollisuudet ratkaista useita veden käyttöön ja vesiluontoon liittyviä kestävän kehityksen haasteita. Suomalaisilla on syvällistä osaamista liittyen niin vedensuojeluun kuin vesivarojen hallintaan, kestävään käyttöön ja teknologioihin. Esimerkiksi mikromuovien ja lääkejäämien suodattamista koskevia uusia innovaatioita voidaan edelleen kehittää ja hyödyntää globaalisti. Älykäs ja automatisoitu ravinnevalumien ja vesien tilan ja muutoksen monitorointi olisi mahdollista hyödyntäen osittain kotimaisia ratkaisuja ja teknologiaa.

Veden käyttöön ja vesiluontoon liittyvä kulttuurinen osaaminen on Suomessa korkealla tasolla. Vesien tilasta ollaan kiinnostuneita ja tietoisia, ja paikallisyhteisöt osallistuvat aktiivisesti niiden suojeluun esimerkiksi erilaisten vesistökunnostushankkeiden ja jokitalkoiden muodossa. Tätä aktiivisuutta voidaan hyödyntää tukemalla kansalaistoimintaa esimerkiksi käynnistämällä kansallisia vesifoorumeita ja osallistavia hankkeita.

Korkeatasoinen ja monitieteinen vesitutkimus ja sen tukeminen luovat edellytyksiä uusille innovaatioille ja ratkaisuille. Suomi on jo panostanut tutkimukseen vesienhoidossa ja seurannassa, mutta tutkimustiedon hyödyntämistä politiikassa ja käytännön päätöksenteossa tulee vahvistaa esimerkiksi edistämällä tiiviimpää yhteistyötä yliopistojen, tutkimuslaitosten,

päättäjien ja viranomaisten välillä esimerkiksi tietopohjaisten suositusten ja skenaariomallien muodossa. Monitieteinen tutkimus tuo yhteen teknologiset, ekologiset ja yhteiskunnalliset näkökulmat. Suomi voi vahvistaa tutkimuksen vaikutusta kestävän kehityksen edistämiseen esimerkiksi panostamalla tutkimuslähtöisiin politiikkatoimiin ja erilaisiin ekologisiin, sosiaalisiin ja teknologisiin innovaatioihin vesihuollossa ja vesiekosysteemien suojelussa.

Muita tavoitteita kuin SDG14, jotka voidaan kytkeä veden ja vesiluonnon kestävään käyttöön

Meri, sisävedet ja niiden vesiluonnot ovat vahvasti sidoksissa ja vuorovaikutuksessa maan ekosysteemeihin. Tämä tarkoittaa sitä, että useat kestävän kehityksen tavoitteet (mm. tavoite 2, 7, 9, 11, 12, 13 ja 15) liittyvät veden ja vesiluonnon kestävään käyttöön.

Tavoite 2 (*Poistaa nälkä, saavuttaa ruokaturva, parantaa ravitsemusta ja edistää kestävää maataloutta*) koskee ensisijaisesti maatalouden kestävää kehitystä, mutta siinä mainitaan myös kalastus (kohta 2.3). Meritalous ja vesiviljely yleisemmin voisivat saada tässä enemmän huomiota, sillä ne ovat keskeinen osa tulevaisuuden kestävää ruokahuoltoa.

Tavoitteiden 7 (*Varmistaa edullinen, luotettava, kestävä ja uudenaikainen energia kaikille*) ja 9 (*Rakentaa kestävää infrastruktuuria sekä edistää kestävää teollisuutta ja innovaatioita*) kohdalla selonteko ei huomioi meren merkitystä energiantuotannossa (esim. merituulivoiman liittyen) tai infrastruktuurin ja teollisuuden kehittämisessä (esim. meriliikenteen alalla). Merialueiden suojelun ja käytön koordinointi suhteessa näihin kahteen tavoitteeseen on olennaista ja olisi tärkeää ottaa huomioon myös tässä, mm. kohdissa 7.2 ja 9.4.

Tavoite 11 (*Taata turvalliset ja kestävät kaupungit sekä asuinyhdyskunnat)* liittyy monilta osin meren ja vesien kestävään käyttöön. Esimerkiksi kaupunkien haitallisten aineiden päästöjen erityisesti meriin liittyvät vaikutukset on syytä sisällyttää ympäristövaikutuslaskelmaan alatavoitteessa 11.6. Monien haitallisten aineiden määrää ja levinneisyyttä Suomen meriekosysteemissä ei vielä tunneta riittävästi.

Kuten yllä toteamme, kiertotalouden tila on heikko myös veteen ja mereen liittyvissä asioissa. Siksi myös tavoitteessa 12 (*Varmistaa kulutus- ja tuotantotapojen kestävyys*) olisi tärkeää kytkeä meren ja vesivarojen kestävien käytön kiertotalouden kehittämiseen, erityisesti kohtien 12.2 ja 12.6 osalta. Yhteyden osoittaminen johtaa yleiseen tietoisuuden lisääntymiseen meri- ja vesiteemasta Agenda 2030:ssa, mikä on tärkeä askel kohti teeman todellista toteutusta työssä mm. EU:n biodiversiteettistrategian ja kestävyysraportointidirektiivin mukaisesti.

Meren ja erityisesti meren luontotyyppien rooli ilmastomuutoksen hillitsemiseksi sekä siihen sopeutumiseksi on syytä nostaa esiin tavoitteen 13 (*Toimia kiireellisesti ilmastonmuutosta ja sen vaikutuksia vastaan*) kohdalla. Tavoitteen 13 osalta Suomen tulee jatkossakin toimia aktiivisesti merenkulun dekarbonisaation eteen. Suomella voi olla kokoaan suurempi rooli ilmastotavoitteiden saavuttamisessa, joka myös luo meriteknologiateollisuudellemme valtavat vientimahdollisuudet isommille merenkulun markkinoille. Vihreät käytävät (Clydebank Declaration, COP26) on konsepti, jota voisi edistää ja tukea paikallisten ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi. Eritoten satamat ovat muodostamassa pullonkaulan siirtymisessä puhtaampiin voimalähteisiin. Kohdassa 13.3. eli koskien ekososiaalisen sivistyksen lisäämistä on tärkeä nostaa esiin myös merten tuntemusta (ns. merilukutaito/ ocean literacy).

Tavoite 15 (*Suojella maaekosysteemejä, palauttaa niitä ennalleen ja edistää niiden kestävää käyttöä; edistää metsien kestävää käyttöä; taistella aavikoitumista vastaan; pysäyttää maaperän köyhtyminen ja luonnon monimuotoisuuden häviäminen*) on erinomainen esimerkki siitä, miksi maan ja meren vuorovaikutus on tärkeä nostaa esiin. Se, miten kehitämme maaperän ja metsien käyttöä (tavoite 15) vaikuttaa mereen, sen elinvoimaan ja toimintakykyyn. Jotta sekä tavoitteet 14 (*Säilyttää meret ja merten tarjoamat luonnonvarat sekä edistää niiden kestävää käyttöä*) että 15 saavutetaan, tulee maan ja meren välinen yhteys tehdä näkyväksi. Esimerkiksi kohtien 15.1 ja 15.5 osalta on mahdollista vahvistaa tätä yhteyttä.

Lähteet:

Merien tutkimuksen strategia 2024. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2024:6 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165665/VNK_2024_6.pdf

Petersen, R.J, Blicher-Mathiesen, G., Rolighed, J., Estrup Andersen, H., Kronvang, B. (2021) Three decades of regulation of agricultural nitrogen losses: Experiences from the Danish Agricultural Monitoring Program. Science of the Total Environment, 787:147619. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0048969721026905

Sumelius, H, ja Boström, C (2024). Vedenalaisen luonnon köyhtyminen Suomen rannikkoalueilla. Suomen Luontopaneelin julkaisuja 1B/2024 https://luontopaneeli.fi/wp-content/uploads/2024/03/suomen-luontopaneelin-julkaisuja-1b-2024-vedenalaisen-luonnon-koyhtyminen.pdf